

İZVORNİK

şı olduğu söylenebilir. İzvornik Kalesi taş duvarlarla tahkim edilmiştir. Bu tahkimatin fetihten sonra 1491 yılında yapıldığı bilinmektedir. Kaynaklarda o dönemde İzvornik'te altı cami, sekiz tekke, üç hamam, üç han, yedi ilk mektep, üç medrese ve sekiz mescid bulunduğu kaydedilmektedir. Bütün büyük yapıların mimarisi tamamen Osmanlı karakteri taşır. 1491'de İzvornik'teki mimari faaliyetler için harcandığı kaydedilen 31.000 akçe göz önüne alınırsa bu rakamın bütün Balkanlar'da o zamanda benzer işler için harcanan meblağın çok üstünde olduğu anlaşılar. 1874 tarihli bir Rus konsolos raporunda, burada 1354 öğrencisi olan yirmi sekiz müslüman mektebiyle 147 öğrencisi olan bir hristiyan mektebi bulunduğu belirtilir.

Osmanlı seyyahları şehirdeki yerli sanayi ürünü olarak sadece mühimmatı kaydedenler (mahallelerden birinin adı Cep-hâne mahallesidir). İzvornik'in askerî ve idarî öneminin yanında şehir Saraybosna ile Belgrad'ı bağlayan yol üzerinde bulunan bir ticaret ve alışveriş merkezi olma hususiyeti de taşımaktaydı. 1664'te İzvornik'te üç hanın mevcudiyeti bu konumuna işaret etmektedir. Han sayısı XIX. yüzyılda beşe çıkmıştır.

İzvornik Osmanlı döneminden itibaren üç kesimden ibarettir: Üst (Gornji grad), orta (Srednji grad) ve alt (Donji grad). İlk müslüman yerleşim merkezi İzvornik'in üst kesiminde Fâtih Sultan Mehmed zamanında ortaya çıkmış ve daha o dönemde söz konusu kesimde Fâtih'in adını taşıyan cami yaptırılmıştır. Caminin bulunduğu mahalle, İzvornik'in en eski mahallesi olup 1476 yılından önce burada bir hamam ve 1548'de İzvornik Kalesi içeri-

sinde Yahyâ Bey Tekkesi' nin varlığı bilinmektedir. Ayrıca İzvornik sancak beyi tarafından şehirde bir kervansaray ve Drimjača nehri üzerinde bir köprü yapıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Mujezinović, II, 126). XVI. yüzyılın sonuna kadar İzvornik Fâtih Sultan Mehmed, Sultan Süleyman, Hacı Durgut, Hüseyin Bey ve Mehmed Çelebi adlarıyla anılan altı mahalleye ayrılmıştır. Sanat değeri pek olmamasına rağmen şehirdeki en meşhur mimari eser Kâimî Baba olarak da bilinen Şeyh Hasan'ın türbesidir. Şeyh Hasan, Saraybosna'da 1682'de bir halk ayaklanmasına destek olduğu gerekçeyle buraya sürülmüş ve 1691'de İzvornik'te vefat etmiştir. Divanı ve ölümünden sonra çok popüler olan *Vâridât* adlı iki eseri vardır (a.g.e., II, 128-131).

İzvornik 1878'de Avusturya-Macaristan hâkimiyetine geçti. 1918-1944 yılları arasındaki Yugoslavya Krallığı döneminde idarî merkez haline getirildi. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından bombalanan şehir kısa bir süre Hırvat Krallığı sınırları içinde kaldı. 1945'ten 1992'ye kadar Yugoslavya sınırlarına dahil olan İzvornik bu devletin dağılmasıyla Bosna-Hersek Cumhuriyeti topraklarında kaldı. İzvornik, öldürülen müslümanların gömüldüğü toplu mezarların bulunmasıyla tekrar gündeme gelmiş, mevcut otuz altı camiden yirmi beşi savaş sırasında tamamen tahrip edilmiş, şehir merkezinde ise iki cami tamamen, dokuz cami kısmen yıkılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 490-493; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 89-91; Hamid Dizdar, "Pjesnik Hasan Kaimijavoda pobunjenih seljaka i zanatlija u XVII stoljeću", *Glasnik VIS*, II, 138-147; Hamdija Kreševljaković, "Stari Bosanski Gradovi", *Nase Starine*, Sarajevo 1953, I, 7-45; Đoko Mazalić, "Zvonik (Zvornik) stari grad na Drini", *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, Sarajevo 1956, XI, 243-278; Muhamed Hadžijahić, *Hasan Kaimija i Njegovo Turbe na Kuli u Zvorniku*, Zvornik 1966, tür.yer.; Desanka Kovačević-Kojić, "Zvornik (Zvornik) u srednjem vijeku", *Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1967, XVI, 19-35; a.mlf., "Zvornik", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1971, VIII, 637-638; Adem Handžić, "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku", *Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, XVIII, 141-196; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 353-357; Fehim Nametak, "Uvodni Stihovi Kaimijina Divana", *Analiz GHB*, II-III, 71-79; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafska Bosna i Hercegovine*, Sarajevo 1977, II, 126-132.

NENAD MOAČANIN

İZZEDDİN b. ABDÜSSELÂM

(bk. İBN ABDÜSSELÂM, İzzeddin).

İZZEDDİN EFENDİ, Eşrefzâde

(ö. 1153/1740)

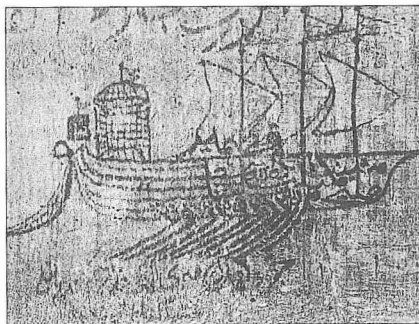
Şeyh, şair ve dinî eserler bestekârı.

1083'te (1672) Bursa'da, günümüzde Baraköy de denilen ve Kestel ilçesi sınırları içerisinde bulunan Barakfakih köyünde doğdu. Asıl adı İzzeddin Ahmed olup Eşrefoğlu Rûmî soyundan Eşrefiyye tarikatı şeyhi Eşref-i Sâni Efendi'nin oğludur. İlk tahsilinin ardından Molla Ahmedzâde Mehmed Efendi'den Arapça, Malkoç Mustafa Efendi'den dinî ilimleri öğrendi. Bu arada babasına intisap ederek tarikat bilgileri edindi ve seyrü sülûkünü tamamlayarak hilâfet aldı. Bursa'da İncirli mahallesindeki Eşrefzâde Tekkesi'ne şeyh tayin edildi. 1137 (1725) yılında oğlu Abdülkadir Necib Efendi ile beraber hacca gitti. İstanbul'a yaptığı bir seyahat esnasında 13 Şâban 1153 (3 Kasım 1740) tarihinde Zeyrek'te vefat etti. Ölüm haberi I. Mahmud'a ulaşınca devlet ricâlinin cenaze namazında bulunması için hatt-ı hümayun çıkardı. Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Tophane'deki Kâdirîhâne de denilen İsmâil Rûmî Âsitânesi'ne defnedildi. Vefatından sonra yerine şeyh tayin edilen oğlu Abdülkadir Necib Efendi ölümüne kadar kırk dokuz yıl bu görevini sürdürmüştür.

Eşrefiyye tarikatının önde gelen şeyhleri arasında yer alan İzzeddin Efendi samimi ve coşkulu vaazlarıyla dikkati çekti. Onun ilâhî aşk konularını işlerken çok defa kendinden geçtiği ve hatta kendini kürsüden aşağı attığı söylenir. Vaazlarındaki samimiyeti III. Ahmed ve I. Mahmud'un dikkatini çekmiş, her iki padişah tarafından saraya davet edilerek iltifat görmüştür.

İzzeddin Efendi'nin İzzî mahlası ile yazdığı ve mürettep bir divanda topladığı (Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 398) tasavvufî manzumeleri onun şiir sanatındaki kudretini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bazı şeyhlerin eserlerine takrizler yazdığı ve tarih düşürmede devrin ileri gelen şairlerinden sayıldığı belirtilir. Müsikiyle de meşgul olan İzzeddin Efendi dinî eserler bestelemiş, ancak bunlardan hiçbirini günümüze ulaşmamıştır. Oğlu Abdülkadir Necib Efendi tarafın-

İzvornik Kâimî Baba Türbesi duvarındaki, Ashâb-ı Khef'in adlarıyla kompoz edilmiş yelkenli gemi tasvirli kitâbe

dan *Zübdetü'l-beyân* adıyla telhis edilen *Enîsü'l-cinân* adlı on ciltlik Arapça tasavvufî bir tefsir yazmış (müellif nüshası için bk. Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., nr. 976-986), ayrıca *Müşevviku'l-uşşâk* adıyla bir vaaz mecmuası kaleme almıştır. Bu arada birçok talebe yetiştiren İzzeddin Efendi'nin en meşhur talebesi zâkirbaşı Kocagözzâde Mustafa Efendi'dir. Müridlerinden Tennûrizâde Mustafa Efendi onun menkıbelerini *Hediyyetü'l-fukarâ* adlı bir eserde toplamıştır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Şer'iyye, nr. 1129; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4640).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Mecmûa-i ilâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 17^b, 87^a, 147^a; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Kadizâde Burhâneddin, nr. 47, vr. 132^a; Ahmed Ziyâeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan, nr. 1018/2, vr. 109^{a-b}; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 72-73; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsi* (haz. Mustafa Kara – Kadir Atlansoy), Bursa 1997, s. 93-94, 97-103; *Sicill-i Osmânî*, I, 389; *Osmanlı Müellifleri*, I, 126; Sadeddin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 157, 164; "İzzî İzzeddin Ahmed (Eşrefzâde)", *TDEA*, V, 49; Öztuna, *BTMA*, I, 414.

NURİ ÖZCAN

İZZEDDİN el-KÂŞÎ

(عزالدين الكاشي)

İzzüddîn Mahmûd b. Ali b. Muhammed el-Kâşî (el-Kâşânî) en-Netanzî (ö. 735/1334)

Mutasavvîf -şair.

Muhtemelen Kâşânî olup yine o bölgede bulunan Netanz kasabasında ikamet etmiştir. Sühreverdî tarikatı şeyhlerinden Nûreddin Abdüssamed b. Ali el-İsfahânî'nin müridi olan sûfî Abdürrezzâk el-Kâşânî'nin onun kadâşî idi. Abdurrahman-ı Câmî, ders on Şeyh Nûreddin ve Şeyh Zahîrüddin'in Ali b. Büzgaş vasıtasıyla Sühreverdîye tarikatının piri Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî'ye ulaşan icâzetnâmesini kaydeder (*Nefehât*, s. 481).

Eserleri. 1. *Mişbâhu'l-hidâye ve miftâhu'l-kifâye*. Kaynaklarda Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin *Avârifü'l-ma'ârif* adlı eserinin Farsça tercümesi olduğu belirtilirse de aslında *Avârifü'l-ma'ârif* ile Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî'nin *et-Ta'arruf*'unu esas alan, bunun yanı sıra Ebû Nasr es-Serrâc'ın *el-Lüma'î*, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin *Kütü'l-kulûb*'u ve Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'si gibi

temel tasavvufî kaynaklardan da geniş ölçüde faydalanılarak meydana getirilen telif bir eser niteliğindedir. On bölümden (itikad, ilim, mârifet, istilâhlar, müstahsenât, âdâb, amel, ahlâk, makam, hal) meydana gelen kitabın her bölümünü ayrıca on altı bölüme ayıran İzzeddin el-Kâşî eserini *Avârifü'l-ma'ârif*'ten farklı bir şekilde düzenlemiştir. Farsça nesrin güzel bir örneğini teşkil eden *Mişbâhu'l-hidâye*, anlaşılması zor bazı ifadeler ihtiva etmekle beraber genelde sade ve akıcıdır. Eseri daha sonra İmâd-i Fakîh manzum hale getirmiştir (Safâ, III, 1265). Câmî, *Nefehâtü'l-üns*'ün giriş kısmında mârifet ve tevhid konularını işlerken *Mişbâhu'l-hidâye*'den yararlanmıştır (Tahran 1291; nşr. Celâleddin Hümâî, Tahran 1325, 1367 hş.). 2. *Keşfü'l-vücûhi'l-gur li-me'âni Nazmî'd-dür*. İbnü'l-Fâriz'ın *et-Tâ'iyye* diye bilinen meşhur kasidesinin şerhidir. Eserde, tasavvufun temel konuları hakkında özlü bilgiler veren bir giriş bölümünden sonra beyitler tek tek ele alınıp Farsça'ya çevrilmiş ve şerhleri yapılmıştır. Kâşî, *et-Tâ'iyye*'nin diğer şerhlerinin etkisinde kalmamak için bu şerhlere başvurmamaya çalıştığını, eseri tamamıyla kendi tasavvuf anlayışına göre şerhettiğini özellikle belirtir (Tahran 1319; Kahire 1319). Celâleddin Hümâî, bu baskılarda müellif adının Abdürrezzâk el-Kâşânî şeklinde verilmesinin yanlış olduğunu belirterek eserin gerçekte İzzeddin el-Kâşî tarafından kaleme alındığını söyler (*Mişbâhu'l-hidâye*, neşredenin girişi, s. 16-19).

Abdurrahman-ı Câmî, İzzeddin el-Kâşî'nin irfan sahibi bir mutasavvîf olduğunu gösteren beş rubâisini eserine almış (*Nefehât*, s. 481-482), *Lübâbü'l-Kût min hazâ'ini'l-melekût* ve *Şerhu Su'âli Kümeyl b. Ziyâd* adlı eserler de bazı kaynaklarda İzzeddin el-Kâşî'ye nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İzzeddin el-Kâşî, *Mişbâhu'l-hidâye* (nşr. Celâleddin Hümâî), Tahran 1367 hş., neşredenin girişi, s. 2-120; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 315; Câmî, *Nefehât*, s. 481-482; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1041, 1542, 1711; *Hidâyet*, *Tezkire-i Riyâzû'l-ârifin*, Tahran 1305 hş., s. 221; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 789; *İzâhu'l-meknûn*, II, 129, 399; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 408; Safâ, *Edebiyyât*, III, 989, 1264-1265; Zeynüddin Kiyâi Nijâd, *Seyr-i İrfân der İslâm*, Tahran 1366 hş., s. 307, 329, 546.

ERHAN YETİK

İZZEDDİN KEYKÂVUS

(bk. KEYKÂVUS).

İZZET

(الِزَّة)

Yenilgiye uğramayı ve aşağılanmayı önleyen güçlü ve saygın konum anlamında bir Kur'an tabiri.

Sözlükte "güçlü ve üstün olmak, galip gelmek, saygın olmak" gibi mânalara gelen izz kökünden isim olan izzet bu anlamları yanında bir kimsenin başkaları karşısında bedensel, psikolojik, ekonomik, sosyal statü vb. yönlerden güçlü, etkin ve saygın olması, baskı altına alınmaz bir konumda bulunması durumunu da ifade eder ve "âcizlik, alçaklık" mânasındaki zilletin karşısı olarak kullanılır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "İzz" md.; *Lisânü'l-Arab*, "İzz" md.; Dozy, II, 123). Râgıb el-İsfahânî Kur'an'da Allah'a, resulüne ve müminlere mahsus olduğu bildirilen izzeti (el-Münâfikûn 63/8) kesintisiz ve sonsuz olduğu için "hakiki izzet", bunların dışında kalanların kendilerinde vehmettikleri izzeti de "sunî izzet" şeklinde değerlendirir. Aynı kökten sıfat olan azîz "güçlü, üstün ve hâkim konumda bulunan, yenilmeyen, eşi benzeri olmayan" anlamlarında hem Allah'ı hem de insanı nitelemek için kullanılmaktadır (Fahreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyinât*, s. 147-148). Kaynaklarda "izzet bahşeden" mânasında muiz kelimesi esmâ-i hüsnâdan biri olarak kaydedilmektedir (İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82). Kur'an-ı Kerîm'de izzet on bir yerde, aynı kökten fiil ve isim kalıbında kelimeler ise 110 defa geçmekte, bunlardan azîz, büyük çoğunluğu Allah'ın isimlerinden olarak doksan dokuz âyette yer almaktadır. Bu âyetlerin tamamında azîz Allah'ın başka isimleriyle birlikte geçmektedir. Bu isimler Allah'ın mutlak gücünü ve tasarrufunu yahut rahmet, mağfiret ve lutufkârlığını ifade eden ya da ilim ve hikmetine vurgu yapan isimlerdir (bk. AZİZ). Bir düşünceye göre Allah'ın isimlerinin her birinde kullara bir mesaj vardır; ayrıca daha çok tasavvuf kitaplarında rastlanan anlayış istikametinde insanların Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaları gerektiği belirtilir. Bundan dolayı azîz isminin bu sıfatlarla birlikte kullanılmasında insanlara hem güçlü olmaları hem de merhamet, bağışlama, bilgi, hikmet gibi erdemlerle donanmaları gerektiği yönünde bir mesaj bulunduğu da düşünülebilir. İzzet ve türevlerinin Kur'an'da geçen anlamlarıyla hadislerde de kullanıldığı gö-